

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора філософських наук,
професора Христокіна Геннадія Володимировича**

на дисертацію Трофимчук Ксенії Ігорівни

**«Сучасна теопоетика і релігійно-філософський дискурс у творчості Івана
Багряного», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 041 – богослов'я**

Дослідження сучасного богослов'я відкриває широкі можливості для української богословської думки, оскільки практично кожна принципово нова богословська парадигма пропонує високоефективні методи осмислення відносин Бога і людини, церкви і світського соціуму, християнства і культури. Теопоетика є особливо ефективною методологією сьогодні, коли богослови потребують розвитку постметафізичного мислення, що відповідало б постмодерному світогляду початку ХХІ століття. Важливо, що теопоетика суголосна з біблійним світоглядом, що є поетичним не менше, ніж ідейним. При цьому поетичність проявляється не лише у формі біблійних текстів, але і у поетичності та метафоричності пророчих сенсів.

Західне богослов'я надає значні можливості для розвитку методології в українському контексті, які дозволяють ефективно вирішувати проблеми, що постали перед богословами України сьогодні. Відомий вітчизняний богослов із Українського католицького університету отець Олег Гірник цілком вірно показав, що одним із завдань національної теології має бути всебічне осмислення таких трагедій як голодомор. Сам феномен історичних страждань народу відображений в українській літературі багато разів та різнопланово. Часто національні та особисті страждання уподібнюють до страждань Христа, а також до страждань Діви Марії. Тому цілком природно, що отець Олег Гірник вважає за необхідне проведення досліджень національної літератури за допомогою богословської методології, яка б могла бути релевантною щодо сучасного літературознавства.

Теопоетика є богословською методологією чи скоріше множиною методологій, що дозволяє аналізувати феномени духовних трагедій особистості чи народу навіть якщо ці трагедії відбувалися у максимально секуляризованому контексті, а осмислювалися письменниками, далекими від офіційної церковності. Увага до матеріальної втіленості смислу, до воплоченості особистого життя, до центральної ролі в антропології уяви та бажання стимулюють подолання спірітуалістичного погляду на людину та соціум, релігію та християнство.

Теопоетика є методологією, повністю релевантною щодо постмодерного світогляду і постмодерної філософії. Даний факт сприяє прийняттю теопоетики значною кількістю богословів, серед іншого і тих, чий світогляд є конфесійно визначеним у межах протестантизму. Таке прийняття відбувається на фоні неможливості подальшого для протестантського богослов'я визнавати модерний фундаменталізм як науково виправданий вибір. Пошуки методологій, суголосних з Писанням, ведуть сучасну теологію все далі від фундаменталізму, який раціонально маніпулював окремими біблійними цитатами. Звичайно, існують методологічні стратегії постлібералізму, нового підходу до апостола Павла у біблеїстиці, що ефективно використовують здобутки сучасних наратології та філософської герменевтики. Але теопоетика пропонує методологію, яка здається більш ефективною саме на стику біблеїстики і літературознавства, теології та філософії.

Для дослідниці, виходячи з мети і завдань дисертації, було важливим знайти власний підхід до теопоетики, актуалізувати теопоетичні методології в своєму контексті мислення, а потім застосувати ці методології до аналізу наративів про страждання головного герою роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Важливо правильно розуміти дослідницьку позицію, що визначається великою прихильністю до світоглядно-методологічного потенціалу постмодерної думки. Аналіз теопоетики здійснено з критичних позицій, але в цілому сама дослідниця мислить постмодерністично і у межах теопоетики. Оглядаючи з висоти сьогоденної хвилі теопоетики попередні теопоетичні школи та сучасний стан теопоетики, Ксенія Трофимчук зберігає об'єктивність у дискурсі, який, здається,

цілком у полоні суб'єктивних гіпотез та інтерсуб'єктивних конвенцій. Все це показує, що дисертантка схильна до філософського та богословського пошуку істини значно більше, ніж сама це схильна визнавати. Більше того, пошук істини та правди є внутрішньою пристрастю, що дозволяє вийти за обмеженості постмодерних світоглядних принципів.

У першому розділі Ксенія Трофимчук звертає особливу увагу на теологію «смерті Бога» та вплив Мартіна Гайдеггера як на визначальні фактори, що підштовхнули теологів до формування теопоетики. Звичайно, ми очікували, що більше уваги буде приділено синтезу феноменології та герменевтики, який пропонує теопоетика, але в цілому розділ написаний на високому теоретичному рівні. Показано вклад різних богословів у формування теопоетики в цілому та різних її варіантів. Теопоетика представлена як один з магістральних шляхів виходу теології з полону в онтотеології до постметафізичного мислення.

Відразу відмітимо, що Ксенія Трофимчук аналізує лише той різновид постметафізичної теопоетики, що є постмодерним за своєю методологією. Поза увагою дослідниці залишився інший різновид, пов'язаний з іменами Бальтазара, Гарта, Манусакіса, Давидова, що пропонують пост-постмодерну теоестетику і відповідні теопоетику і теодраматику. Це тим більше симптоматично, що Гарт і Манусакіс мають спільні ідеї з Керні, чия теопоетика аналізується в кінці першого розділу дисертації. Зокрема, це визнання у феноменології «четвертої редукції», тобто редукції всього до особистості: все існує або як особистості або у зв'язку із особистістю. Звичайно, вся альтернативна теопоетика близька до класичної метафізики, але уникає всього, що характерне для об'єктивізму та онтотеології. Відмінною рисою цієї теопоетики стало визнання наявності стабільних структур людського та Божественного суб'єктів, наявність стандартних структур міжсуб'єктної взаємодії Бога і людини.

Замість онтотеологічних категорій щодо Бога як причини, теопоетика пропонує поетичні метафори, в яких виражається «життєвий» досвід суб'єкту чи спільноти. Це досвід, в якому Бог виступає як подія. Теопоетичні метафори мають передавати досвід цієї події присутності Бога. Теопоетична мова знаходиться по

сторону від формальної логіки, виражає суперечливий і апофатичний досвід у багатозначних концептах. Звичайно, що для фундаменталістів прийнятним є лише історико-граматичний метод тлумачення Біблії, що передбачає однозначність. Але теопоетика пропонує реалізм, що має визнавати багатозначність метафоричної мови Біблії. Особливість теопоетики у культивуванні поетичної чутливості до Божественного.

У другому розділі детально аналізується такий видатний представник теопоетики та радикальної герменевтики як Капуто. Аналіз його постмодерної теології здійснено цілком вичерпно, особливо щодо його ідей в області теопоетики.

Третій розділ концентрується на теології Хреста як її розвивають представники теопоетики, особливо – Капуто. У теології Хреста усі теми – жертви, події, сходження – набувають нового значення.

Четвертий розділ концентрується на застосування інструментарію теопоетики до тлумачення наративів Івана Багряного. Але також із всієї теопоетики дисертант бачить певний наратив про долю праведника, що страждає і навіть про долю звичайної людини, яка страждає. І ці паралельні наративи теології представників теопоетики та літератури Багряного знаходять своє співставлення і порівняння.

В цілому текст дисертації викликає у нас ряд зауважень та побажань:

1. Хотілося б почути думку дисертантки, який потенціал має теопоетика перед традиційними метафізичними теологічними методологіями? Чому ми маємо надавати переваги постметафізичним підходам в теології перед метафізичним?

2. З тексту дисертації для нас неясно яким є ставлення дисертантки до альтернативної версії теопоетики, що сформована Бальтазаром та його православними послідовниками, зокрема Д. Хартом.

3. Важливо не лише почути ставлення дисертанта до православної теопоетики, але і авторське бачення потенціалу теопоетики і теодраматички в аналізі релігійнозначимих наративів української літератури. До творчості яких українських письменників можна було б успішно застосувати методи теопоетики?

4. Нам здається, що аналіз теопоетики міг би бути продовжений роздумами про фігуру такого богослова, як Кевін Ванхузер, який вирішує цілий ряд проблем, які залишилися непроясненими від Стенлі Гоппера і Амоса Вайлдера до Річарда Керні і Джона Капуто. Також важливо відповісти чи є потенціал ідей Кевіна Ванхузера в аналізі релігійнозначимих наративів української літератури.

Висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки отриманих у дисертації результатів. В цілому поставлена мета досягнута. Робота відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, і є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом дисертації та публікаціями автора дають підставу для загального висновку про те, що робота **Трофимчук Ксенії Ігорівни «Сучасна теопоетика і релігійно-філософський дискурс у творчості Івана Багряного»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167, та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, всім іншим актуальним вимогам до форми та змісту дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **041 – богослов'я**.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор

кафедри філософії та політології УДФСУ,

професор

Г.В. Христокін

